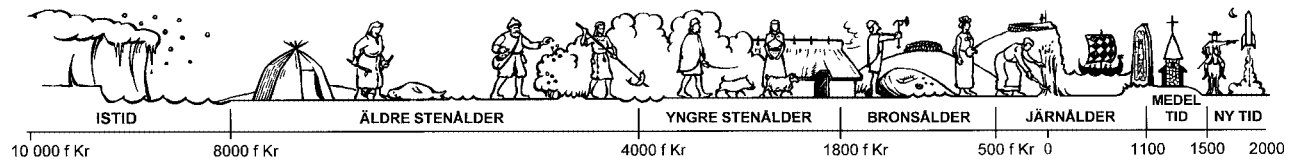

Gamla landsvägen vid Kungsängens kyrka

Arkeologisk delundersökning av väglämning Raä 96b, Kyrkbyn, Kungsängens socken, Upplands-Bro kommun, Uppland.

Rapport 2000:16

Kjell Andersson

Tidsaxel Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Anders Ericsson

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Stockholm 2000

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	6
Syfte och metod	6
Kulturmiljö	7
Resultat	7
Tolkning	8
Referenser	8
Administrativa uppgifter	9

Bilaga 1. Detaljplan

Bilaga 2. Profil genom vägbanken RAÄ 96b

Bilaga 3. Profil genom vägbanken RAÄ 96a

Undersökningsrådets läge markerat på Blå kartan, skala 1:100 000.

Sammanfattning

Stockholms läns museum genomförde den 5 september 2000 en mindre arkeologisk undersökning av en vägbank (RAÅ 96b) intill Kungsängens kyrka, Kungsängens socken, Upplands-Bro kommun, Uppland. Undersökningen föranleddes av en ny infart till en planerad muslimsk begravningsplats väster om Kungsängens kyrkogård. Uppdragsgivare var Kungsängen – Västra Ryds församling.

Utdrag ur Ekonomiska kartan 10I 9b Kungsängen, med objektet markerat, skala 1:10 000.

Vägbanken utgör en av flera registrerade delar av en äldre landsväg mellan Stockholm och Enköping. Undersökningens syfte var främst att dokumentera vägbankens uppbyggnad och om möjligt att datera denna. Ett schakt som togs upp genom vägbanken visade att denna bestod av tre tydligt åtskilda generationer av vägar, varav de två yngsta genomgått förbättringsarbeten vid ett flertal tillfällen.

Den äldsta vägen kan närmast liknas vid en hålväg, dvs denna utgjordes inte av någon tydligt anlagd vägbana, utan vägen har uppkommit genom slitage från upprepat användande. Vägen som var ca 1,8 m bred och 0,1 m djup kan troligen dateras till 1600-talet eller något tidigare och har förmodligen använts som transportväg och/eller kyrkväg.

Den andra generationen väg utgjordes av en ca 5,3 m bred och 0,05-0,15 m hög uppbyggd vägbank av något stenig lera. Vägen vars ursprungliga funktion varit landsväg mellan Stockholm och Enköping kan förmodligen dateras till 1600-talet.

Den tredje väggenerationen utgjordes av en ca 6,1 m bred och 0,2 m tjock vägbank av hård packat grus, sten och sandmo, vilken helt överlagrade den äldre vägen. Vägbanans bredd uppgick till ca 5,1 meter. Den nya vägläggningen har troligen samband med bilismens behov av stabilare vägbanor och kan därmed dateras till 1900-talets första decennier.

Bakgrund

Kungsängen – Västra Ryds församling planerar att anlägga en muslimsk begravningsplats i anslutning till Kungsängens kyrkogård. Av religiösa skäl behövs en ny infart till begravningsplatsen. På platsen för den nya infarten finns dock en registrerad fornlämning i form av en övergiven vägbank (RAÄ 96b). Länsstyrelsen i Stockholms län, Kulturmiljöenheten beslutade efter hand att lämna tillstånd till ingrepp i fornlämningen under förutsättning att en mindre arkeologisk undersökning av den berörda delen av vägbanken först genomfördes.

Stockholms läns museum utförde undersökningen den 5 september 2000. Uppdragsgivare var Kungsängen – Västra Ryds församling.

Syfte och metod

Enligt länsstyrelsens kravspecifikation (Lst dnr: 2021-00-6671) skulle dokumentationen begränsas till en arbetsdag i fält och innefatta metalldetektering av vägbanken samt ett snitt genom denna. I läns museets projektplan prioriterades dokumentationen av vägbankens uppbyggnad, medan metalldetekteringen planerades att utföras i mån av tid (SSLM dnr: 2000:077).

Vid undersökningen togs ett ca 7x1 m stort (NNV-SSÖ) och 0,45-0,75 m djupt schakt upp på platsen för den planerade infarten (bilaga 1). Schaktet grävdes ned till orörd nivå varefter den östra schaktväggen rensades. Vägbankens uppbyggnad dokumenterades genom en profilritning i skala 1:20 (bilaga 2) samt s/v fotografier.

Undersökningen visade att vägbanken överlagrats av ett 0,1-0,2 m tjockt lager matjord innehållande rikligt med recenta föremål. Efter det att ett mindre område på båda sidor om schaktet provavsökts, och varvid endast kapsyler, trådramen spik, taggtråd m.m. påträffats, av-

bröts metalldetekteringen. Inga fynd, varken från metalldetekteringen eller från undersöknings-schaktet, tillvaratogs.

Kulturmiljö

Vägbanken RAÄ 96b utgör en del av en gammal landsväg mellan Enköping och Stockholm. Andra delar av vägsträckningen som finns registrerade i fornminnesregistret är RAÄ 96a, 96c, 115, 131, 134 och 138 (Sjösvärd 1982). Den nu aktuella vägavsnittet är belägen strax västsydväst om Kungsängens kyrka, men är idag inte synlig pga den ovan omnämnda övertäckningen vilken ska ha skett 1986 (muntl. Bertil Axelsson, Kungsängen – Västra Ryds församling). Enligt fornminnesinventeringen som utfördes 1979 består fornlämningen av en ca 70 m lång, 3-4 m bred och 0,1-0,2 m hög vägbank. Vid inventeringstillfället var vägbanken övertorvad och hade en till två svaga rännor i ytan (FMR).

Vägen finns inte omnämnd i medeltida källor. Första gången vägen kan beläggas är på en karta över Kyrkbyn och Ekhammar upprättad 1701 och den omnämns då som "Landzväg till Stockholm". Vägen förlorade dock sin ställning som landsväg någon gång under perioden 1701-1860, och har därefter troligen endast använts som kyrkväg och/eller transportväg. Vägen var i bruk fram till 1950-talets början (Sjösvärd 1982).

Vägavsnittet RAÄ 96a, vilken är beläget ca 170 m väster om den nu berörda vägsträckan delundersöktes 1981 av Riksantikvarieämbetets undersökningsverksamhet pga planerad bebyggelse. Utifrån kartbelägget, avsaknaden av medeltida fynd och vägens konstruktion daterades vägen till 1600-talet. Vägens ursprungliga funktion antogs vidare ha varit just som landsväg (Sjösvärd 1982).

Resultat

I den framrensade östra schaktväggen kunde tre tydligt åtskilda generationer vägar iakttas (bilaga 2). Den äldsta vägsträckningen, vilken påträffades i schaktets norra del, bestod av en svag fördjupning i den ursprungliga marknivån. Vägen som närmast kan liknas vid en hålväg är inte medvetet anlagd utan har istället uppkommit genom slitage från regelbundet användande. Vägen var ca 1,8 m bred och 0,1 m djup. Fyllningen i vägbanan utgjordes av mörk grusig lera. I ytan kunde två fördjupningar vilka tolkades som hjulspår iakttas. Fördjupningarna som var 0,2 respektive 0,3 m breda och upp till 0,05 m djupa härrör troligen från vagnar med en hjulaxelbredd på omkring 1,3 m. I fyllningen påträffades en smidd järnspik/nit.

Den andra vägen utgjordes av en ca 5,3 m bred och 0,05-0,15 m hög vägbank av lera och småsten vars norra del helt överlagrade den äldre vägen. Söder om vägbanken kunde en större nedgrävning, troligen ett dike, iakttas. Vägbanken tycks i ett senare skede ha breddats med ca 1 m i söder och därmed kommit att delvis överlagra den norra dikeskanten. Mot botten av vägbankens mitt framkom en del av en hästsko. I botten av vägbanken samt i dess yta syntes också flera tydliga hjulspår. I två fall tycks dessa bilda parvisa spår efter vagnar med en hjulaxelbredd på ca 1,2-1,4 m.

Den yngsta vägbanken som helt överlagrade den förra, var ca 6,1 m bred inklusive väglänterna och ca 0,2 m hög. Själva vägbanan var ca 5,1 m bred. Vägbanken var uppbyggd av hårt packad sandmo, grus och mindre stenar. Inga säkra hjulspår kunde iakttas. I vägbanken fanns flera påbyggnadsskikt och mellan dessa framträdde de äldre vägytorna som tunna mörkare skikt. Inga fynd påträffades.

Tolkning

Den äldsta vägsträckningen har uppkommit genom ett naturligt slitage genom regelbundet användande. Förmodligen har vägen ursprungligen fungerat som transport- och/eller kyrkväg för bönderna i de närliggande byarna Kyrkbyn och Tibble. Vägbanans ringa storlek och djup antyder dock att den inte varit i bruk under någon längre period.

Vägsträckningen iakttogs inte i samband med undersökningen av delsträckan RAÄ 96a 1981, men på den då upprättade profilen från schakt 1, vilket var beläget ca 300 m väster om det nu upptagna schaktet i RAÄ 96b syns i botten en fördjupning vars bredd och djup motsvarar den äldre vägsträckningens (bilaga 3). Denna kan dock inte återfinnas i något av de två andra schakt som togs upp ytterligare längre västerut.

Den andra generationen väg som utgjorde grunden till den egentliga vägbanken har även den motsvarighet i schakten från RAÄ 96a. Fynden från RAÄ 96a utgjordes av hästskor och sömmar vilka huvudsakligen påträffades i de övre av flera "anrikningsskikt" (vägytor?) i vägbanken (Sjösvärd 1982). Vid en jämförelse mellan profilerna från de två undersökningarna, motsvarar nivån och utbredningen av det översta anrikningsskiktet, i stort den äldre vägbanken vid RAÄ 96b.

Den datering av vägen som gavs efter undersökningen 1981 motsägs inte av den nu genomförda undersökningen. Utifrån den antagna dateringen av vägbanken bör den stratigrafiskt äldre vägsträckningen också kunna dateras till 1600-talet eller något tidigare.

Den yngsta vägbanken som bestod av hårt packad sandmo, grus och sten hör förmodligen ihop med ett behov av stabilare vägbanor i och med bilismen inträde under 1900-talets första decennier. Konstruktionstypen har tidigare iakttagits i samband med läns museets undersökningar av Enköpingsvägens äldsta sträckning vid Kalvshälla i Järfälla socken (RAÄ 19) och av Göta landsväg vid Eriksbergs industriområde i Botkyrka socken (ännu ej rapporterade).

Referenser

Fornminnesregistret (FMR), Stockholms läns museum

Sjösvärd L. 1982 *Delundersökning, fornlämning 96a, vägbank, Tibble, Kyrkbyn, Kungsängens sn (fd Stockholms-Näs), Upplands Bro kn, Uppland*. Rapport, Riksantikvarieämbetet, Undersökningsverksamheten (otryckt).

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsen i Stockholms län, beslut: 2021-00-6671

Stockholms läns museum, dnr: 2000:077

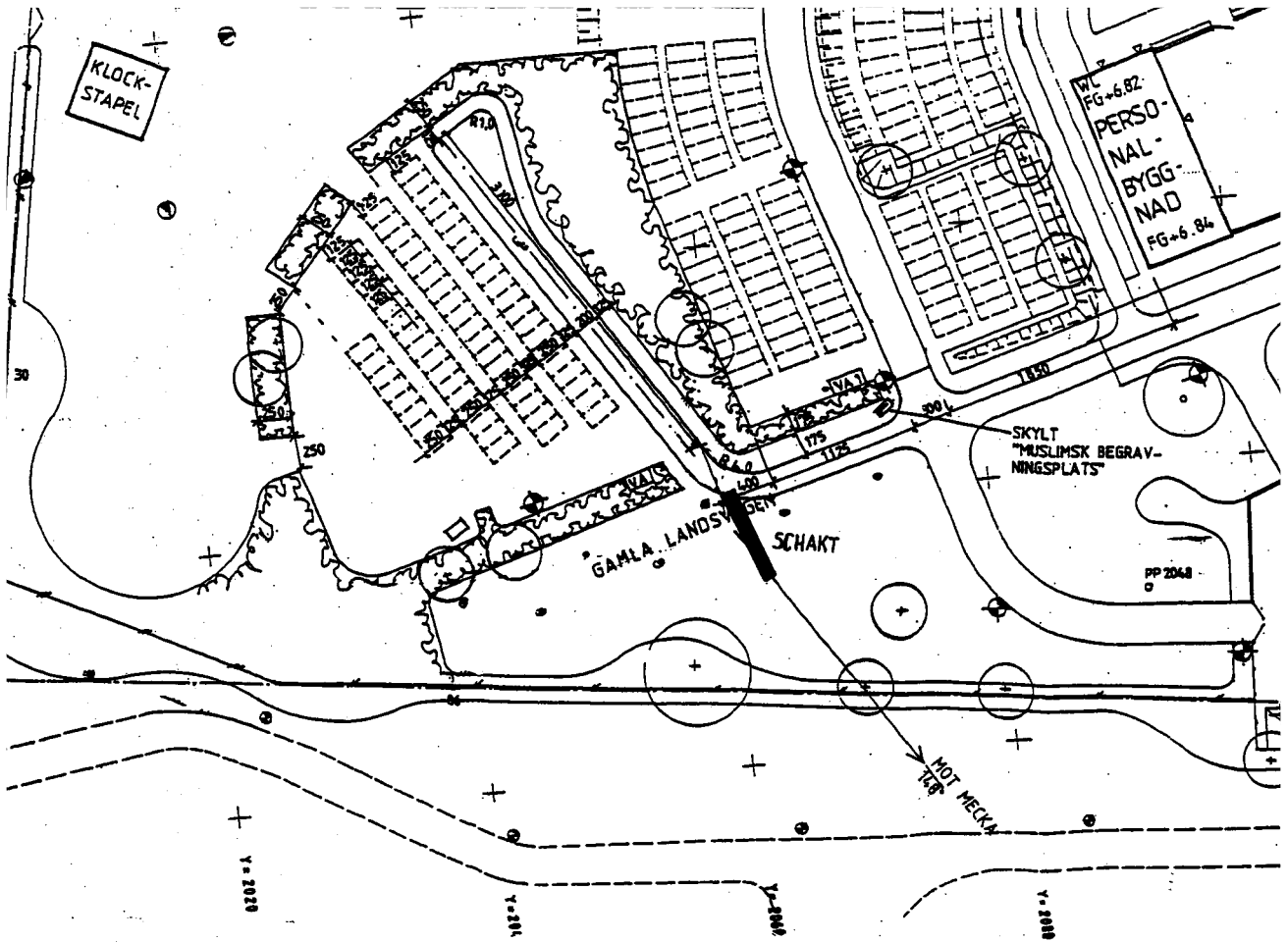
Läge: Ekonomiska kartan, blad 10I 9b Kungsängen

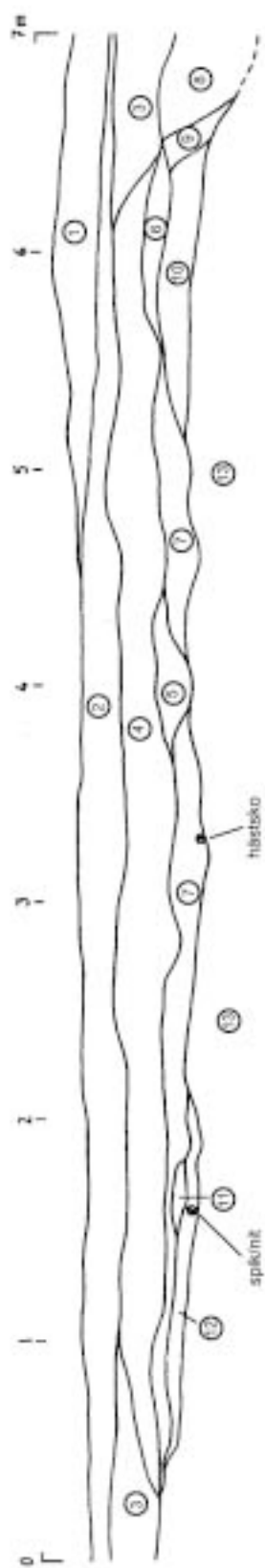
Koordinater: x6697,32 y1609,54

Arkeologisk personal: Kjell Andersson

Arkivmaterial: förvaras på Stockholms läns museum

Bilaga 1

- 1 Kompost.
- 2 Grå mylla. Enligt uppgift påfört 1986.
- 3 Ljusbrun lera. Ploja.
- 4 Ljusgrå sandmo, grus och sten. Vägbank.
- 5 Grå lera, grus och sten. Vägförbättring.
- 6 Brungrå grusig lera. Vägbreddning.
- 7 Mörkbrun stenig lera. Vägbank.
- 8 Brun lera. Dike?
- 9 Brungrå ngt grusig lera. Väg-idkesslänt.
- 10 Brun lera.
- 11 Ljusbrun lera. Vägförbättring.
- 12 Mörk grusig lera. Ursprunglig vägsträckning.
- 13 Steril flammig lera.

SSLM 2000:077
 Up. Kungsängen sn
 Kyrkbyn
 RAÄ 96b
 Profil mot ONO
 Skala 1:20
 KJA 2000-09-06

 RIKANTIKVARIÄMBETET UPPDRAGSVERKSAMHETEN BOX 408 • 141 84 STOCKHOLM TEL. 08-28 88 00	PROFIL ÖVER SCHAKT 1	
	ÖPN. NR. 1401272524	
ÖPPNINGSÅR STILHNS STADS RIKETS 1800 RIKETS 1800 1:20 1982 C. LARSSON	ÖPN. NR. KUNGSANGENS SN UPPPLAND ÖPN. NR. 4734-91 3	ÖPN. NR. TIBBLE, KYRKBYN UPPDRAGS 1981 AV L.S.JÖNSVARD R.FERNHOLM

